

Cerâcime Topluluğunun Kökeni ve Tarihi Süreçteki Rollerini

Mücahit YÜKSEL

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, A. Keleşoğlu Faculty of Theology Department of Arabic Language and Rethoric, Konya, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2958-7813> | ROD ID: <https://ror.org/01rpe9k96>
myksl_42@hotmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 01.08.2023 Kabul: 27.12.2023 Yayın: 30.12.2023	Bu makalenin konusu, tarihî süreç içerisinde İslâm ordularıyla Bizans sınırında yaşayan ve Bizans'ın lehine sınır güvenliği için çalışan Cerâcime topluluğudur. Bu topluluk, İslâm tarihi ve Hıristiyan kaynaklarında farklı adlarla anılmıştır. Söz konusu durum, kaynaklarda bir kavram kargaşasının yaşanmasına sebep olmuştur. Böylece Cerâcime ile Merdeîler ve Mârûnîler'in durumu hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda bazıları bu üç ismin de aynı topluluğu ifade ettiğini söylemiştir. Buna karşılık başka bir grup üç ismin farklı toplulukları ifade ettiğini söylerken üçüncü bir grup ise Cerâcime ile Merdeîler'in aynı topluluğu ifade ettiğini ancak Mârûnîler'in farklı bir topluluk olduğunu söylemiştir. İslâm tarihi kaynakları ile Hıristiyan kaynaklarında aynı bölgede yaşanan olaylarda bu toplulukların isimlerinin geçmesi sebebiyle böyle bir sorun ortaya çıkmıştır. Bu konunun seçilmesindeki amaç da söz konusu belirsizlikle ilgili ortaya atılan görüşlerin değerlendirilmesi ve İslâm Devleti ile Bizans arasında özellikle Emevîler döneminde yaşanan mücadelelerin daha sağlıklı bilgiler üzerine inşa edilmesine katkı sunulmasıdır. Çalışma, muhteva gereği miladın ilk yüzyılları ile Emevîler dönemi arası zaman dilimini kapsamış ve problematik bir üslupla yazılmıştır.
Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Bizans, Cerâcime, Merdeîler, Mârûnîler.	

The Origin and The Role of Al-Jarâjimah in the Historical Process

Article Info	Abstract
Article History Received: 01.08.2023 Accepted: 27.12.2023 Published: 30.12.2023	The subject of this article is the Jarâjimah community, which lived on the Byzantine border with the Islamic armies and worked for the border security in favour of the Byzantine, throughout the historical process. This community has been called by different names in Islamic history and Christian sources. This situation caused a conceptual confusion in the sources. Different opinions have been put forward on the Jarâjimah, the Mardaites, and Maronites. Some have claimed that these three names refer to the same community. And others have claimed that three names denote different communities. A third group has claimed that Jarâjimah and Mardaites refer to the same community, but that the Maronites are a different community. Such a problem arose because the names of these communities were mentioned in connection with events that took place in the same region in both Islamic and Christian historical sources. The aim of the study is to evaluate the opinions about the uncertainty and to contribute to the construction of better information about the struggles between the Islamic State and the Byzantine, especially during the Umayyad period. Written with a problematic method, the study is limited to the period between the first centuries AD and the Umayyad period.
Keywords: Islamic History, Byzantine, Al-Jarâjimah, Mardaites, Maronites.	

Atıf/Citation: Yüksel, Mücahit. "Cerâcime Topluluğunun Kökeni ve Tarihi Süreçteki Rollerini". *Akif* 53/2 (2023), 261-271. <https://doi.org/10.51121/akif.2023.44>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Cerâcime (الجرجمة), Merede/Merdeîler (المردائيون/المردة) ve Mârûnîler (الموارنة) ifadeleri bir topluluğa işaret sadedinde gerek İslâm tarihi ve gerek Hıristiyan kaynaklarında özellikle Emevîler döneminde (41/661-132/750) Bizans ile ilişkiler bağlamında zikredilen kelimelerdir. Ancak İslâm tarihi kaynakları “Cerâcime” ve “Merdeî” kelimelerinden sadece ilkinin kullanırken Hıristiyan kaynakları da diğerini kullanmaktadır. Her iki çevrede kullanılan “Mârûnîler” kelimesi de kimi zaman bu kelimelerle aynı anlamı kimi zaman da farklı bir anlamı çağrıştıracak şekilde kullanılmaktadırlar.

Söz konusu bu durum, adı geçen kelimelerin aynı mı yoksa farklı topluluklara mı delâlet ettiği konusunda bir zihin karışıklığına sebep olmuştur. Konuya açıklık kazandırma bağlamında kelimelerin kökenleri, anlam ilişkileri ve kastedilen toplulukların orijinleri hususunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kimileri üç kelimenin de aynı topluluğu kastettiğini söylerken, kimileri tam aksi bir görüşle üç kelimenin de farklı toplulukları kastettiği görüşünü benimsemiştir. Üçüncü yolu tutan bir grup ise “Cerâcime” ve “Merdeî” kelimelerinin aynı topluluğu kastettiği ancak Mârûnîler’in ayrı topluluğa delâlet ettiği görüşünde karar kılmıştır.

Bahis konusu fikir ayrılıklarında tarih okumalarının iki temel kaynağa dayandığı görülmektedir. Zira İslâm tarihi kaynakları Belâzurî’nin (ö. 279/892) *Fütûhu’l-büldân* adlı eserine, Hıristiyan kaynakları ise Theophanes’in (M. 817) *Chronicle* adlı eserine dayanmaktadır. Bununla birlikte Cerâcime, Merdeîler ve Mârûnîler’in orijinleri hakkında tahlil edici bir çalışmanın Türk akademisi tarafından ele alınmadığı –Müslüman ilim adamları tarafından Cerâcime olarak adlandırılan zümrenin Hıristiyan bilim adamları tarafından Merdeîler şeklinde isimlendirildiği genel kabulüyle hareket edildiği- ve daha çok Arap ve oryantalist yazarlar tarafından bu konunun detaylı şekilde incelendiği tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışmamızda öncelikle söz konusu kelimelerin kavram çerçevesi ve delâlet ettikleri topluluk ya da toplulukların kökenleri üzerindeki görüşleri analiz etme uygun görülmüştür. Konunun daha anlaşılır olması için de İslâm tarihi kaynakları ve Hıristiyan kaynakları şeklinde bir tasnif yapmanın gereğine inanılmıştır. Ardından bahsi geçen topluluk ya da toplulukların tarihî süreç içerisinde İslâm Devleti ile Bizans arasında cereyan eden olaylarda oynadıkları rol üzerinde durulmuştur.

1.Cerâcime Kelimesinin Kavram Çerçevesi ve Kökeni

Belâzurî’ye dayalı olarak nakledilen İslâm tarihi kaynaklarındaki bilgilere göre Cerâcime, Lökkâm/Amanos Dağı’nda Zâc adlı madenin yanındaki Beyyâs ile Bûkâ arasındaki Cürçûme şehrinde yaşayan halkın adıdır.¹ Şam ve Antakya’nın Rumlar tarafından ele geçirildiği dönemde Antakya patrik ve valisi tarafından idare edilmekteydiler.² Zebîdî (ö. 1205/1791) onların Cezîre bölgesinde yaşayan bir acem topluluğu olduğunu ifade etmektedir.³ *Hadâtime* adında bir acem topluluğundan bahsedilir ki bunlar İslâm’ın ilk yıllarında çıktılar ve Şam’a yerleştiler. Daha sonra rivayete göre Arap şehirlerine dağıldılar. Basra’ya yerleşenlere *Esâvira*, Kûfe’ye

¹ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî, *Fütûhu’l-büldân* (Beyrut: Dâru Mektebeti’l-Hilâl, 1998), 159; Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-târîh*, thk. Ömer Abdusselam Tedmürî (Beyrut: Dâru’l-Kitabi’l-‘Arabî, 1997), 2/326; Safiyyü’d-din Abdü’l-mü’min b. Abdül’l-hakk el-Bağdadi, *Merâsidü’l-ittıla’ alâ esmai’l-emkine ve’l-bika’* (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1412), 1/324.

² Belâzurî, *Fütûhu’l-büldân*, 159; Bağdadi, *Merâsidü’l-ittıla’*, 1/324.

³ Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: Dâru’l-Hidâye, ts.), 31/397.

yerleşenlere *Ehâmira*, Şam'a yerleşenlere *Hadârime*, Cezîre'ye yerleşenlere *Cerâcime*, Yemen'e yerleşenlere *Ebnâ*, Mevsil'e yerleşenlere de *Cerâmika* adı verilmektedir.⁴

Genel kabule göre Cürcûme şehrinde yaşayan bu halk, Müslümanlar tarafından *Cerâcime*, Bizanslılar tarafından ise *Merdeîler* şeklinde isimlendirilmektedir.⁵ Bizans kaynaklarında *Cerâcime* kelimesinin yerine "âsi", "dinsiz" ve "eşkiya" anlamlarına gelen *Mardaites* (Merdeîler) kelimesi kullanılmaktadır.⁶ Muhammed Kürd Ali (ö. 1953) de Araplara saldırmama konusunda Rum Kralının emrine isyan etmelerinden dolayı onlara, "âsiler" anlamında Merdeîler lakabının verildiğini ifade etmektedir.⁷ Salih b. Yahyâ ise dipnot bilgisinde aynı topluluk olduğunu düşündüğü *Cerâcime* yani Merdeîler'in Acem Hıristiyanlardan olduğunu söylemektedir. Bizans Kralları, Arap akınlarına karşı Kilikya ve Lübnan'ın savunması için onları sınırlara yerleştirmişlerdir. Merede kelimesinin aslı da Farsça'dır ve "Cesur" anlamına gelmektedir.⁸

Bu konuda müstakil çalışması bulunan Muṭrân Yûsuf da *Cerâcime* ile Merdeîler'in aynı topluluk oldukları konusundaki kabulünü şu şekilde ifade etmektedir:

"Lübnan Dağı'ndaki Merdeî ya da Merede'den ilk bahseden yazar Theophanes'dir. Sonraki tarihçiler de hiçbir ilave ya da itiraz yapmaksızın aynı bilgileri aktarmaya devam ettiler. M. 751 doğumlu bu yazar Merdeîlere en yakın zamanda yaşayan kişidir. Merdeîler ilk defa Rum Kralı Constantinus el-Lihyânî'nin 8 ya da 9. yılında yani M. 677 yıllarında Lübnan Dağı'nda görülmüşlerdir. Belâzurî'nin *Cerâcime* için zikrettiği tarih ile Ḥaylu'r-Rûm (Rum atları) adıyla Merdeîler'in Lübnan'da görülme tarihleri uyusmaktadır. Araplar arasında Suriye fethi sırasında *Cerâcime*'den bahseden ilk yazar da Belâzurî'dir ve diğerleri ondan almıştır. Belâzurî Rumca bilmez ve dolayısıyla Theophanes'den rivayet alması mümkün değildir. Kendisi de zaten rivayetleri Antakya'nın meşayihinden aldığı söylemektedir."⁹

Müslüman tarihçiler, *Cerâcime* konusunda Belâzurî'nin verdiği bilgilere dayanırken Hıristiyan tarihçilerin referans aldığı tarihçi ise Theophanes'dir. Theophanes, M. 676 yılı olaylarından bahsederken; bu yıl Merdeîlerin (Mardaites) Lübnan bölgesine girdiklerini, bölgede birçok yeri ele geçirdiklerini ve pek çok köle, esir ve yerlinin de onlara sığınmasının ardından kısa sürede binlerce kişiye ulaştıklarını ifade etmektedir. Theophanes'in anlatımına göre Mu'âviye b. Ebû Süfyân (41/661-61/680), Roma İmparatorluğu'nun tanrı tarafından korunduğu düşüncesiyle korkuya kapılarak İmparator IV. Constantinus'a (665-685) (Konstantin) elçiler gönderip barış antlaşması teklif etti. Yapılan antlaşmaya göre Emevîler Roma Devleti'ne yıllık 3 bin altın, elli esir ve elli safkan at vermeyi kabul etti. Böylece otuz yıl boyunca her iki tarafça da onaylanan bu koşullarla Romalılar ve Araplar arasında tam bir barış sağlandı.¹⁰

Theophanes'in anlatımına göre; M. 683 yılında Abdülmelik b. Mervân (66/685-87/705) döneminde Merdeîler'in Lübnan bölgelerine saldırıları esnasında Suriye'de bir kıtlık ve büyük bir veba oldu. Vebanın şiddetlenmesi üzerine Abdülmelik de daha önce Mu'âviye'nin yaptığı gibi barış antlaşması yapmak istedi.¹¹ M. 685 yılında antlaşma koşulu olarak Abdülmelik, II. Iustinianos'tan (685-695) (Jüstinyen) Merdeîler'in Lübnan'dan çıkarılmalarını istedi. Yaklaşık

⁴ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, 32/112.

⁵ Muhammed b. Abdürrezzâk b. Muhammed Kürd Ali, *Ḥıtaṭü's-Şâm* (Dımaşk: Mektebetü'n-Nûrî, 1983), 1/30, 84; Mustafa Fayda, "Cerâcime", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/389.

⁶ Fayda, "Cerâcime", 7/389.

⁷ Kürd Ali, *Ḥıtaṭü's-Şâm*, 1/29.

⁸ Salih b. Yahyâ, *Kitabu Târîḥ-i Beyrut*, thk. Luis Şeyho (Beyrut: el-Maṭba'atu'l-Kâşûlîkiyye, 1927), 17-18.

⁹ Muṭrân Yûsuf Deryân, *el-Berâhinü'r-râhine fî asli'l-merede ve'l-cerâcime ve'l-mevârine* (Dâru Ken'ân, 1984), 65-66.

¹⁰ Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, çev. Cyril Mango - Roger Scott (Birleşik Krallık: Clarendon Press. Oxford, 1997), 496.

¹¹ Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 503.

olarak 12 bin kişiden oluşan Merdeîler'in Lübnan'dan çıkarılmaları sonucu "tunç duvar" yıkıldı ve Bizans sınırları Araplar karşısında savunmasız kaldı.¹²

Aynı bilgilere dayanarak, kabul ettiği madde sebebiyle II. Iustinianos'u eleştiren Bizans tarihçisi Vasiliev de Merdeîler'in Arap-Bizans sınırından uzaklaştırılması sonucu tunç duvarın yıkılmasıyla birlikte Arap akınlarının peş peşe geldiğini ifade etmektedir.¹³

Britanyalı tarihçi Runciman ise Merdeîler'i, Lübnan ve Toros dağlarında yerleşik halde bulunan ve Araplarla mücadele eden küçük dağlı kabileler olarak tanıtmaktadır. Onları motive eden duygu ise dinî hassasiyetten ziyade gurur ve vahşi bağımsızlık duygusu idi.¹⁴

Cerâcime ile Merdeîler'in aynı olduğunu kabul eden P. K. Hitti de âsiler olarak nitelenen Merdeîler'in ırk olarak orijinlerinin bilinmediğini ve Lökkâm/Amanos Dağı civarında yarı bağımsız yaşayan bu topluluğun Arap-Bizans sınırında önemli bir set görevi gördüğünü ifade etmektedir.¹⁵

Wellhausen ise Cerâcime'nin kimliğiyle ilgili farklı bir bakış ortaya koymakta ve onları *Mârûnîler* olarak isimlendirmektedir. Abdülmelik dönemi olaylarından bahsederken, Emevî halifesinin iç işlerle uğraşması esnasında Bizanslıların önceki antlaşmayı bozarak Amanoslar'daki *Mârûnîler*'i Araplara karşı isyana teşvik ettiğini ifade etmektedir.¹⁶ Bizans devletinin doğu sınırı konusuna eğilen Honigmann da aynı olayları anlatırken söz konusu halkı *Mârûnîler* olarak isimlendirmektedir.¹⁷

Takdim edilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Merdeîler'in kimliği hakkında oryantalistler arasında bir kafa karışıklığı yaşanmakta ve Merdeîler ile *Mârûnîler*'in aynı topluluk olup olmadığı hususu gündeme gelmektedir. Bu noktada Hitti, Merdeîler ile *Mârûnîler*'in farklı topluluklar olduğunu görüşünü ortaya koymaktadır. Onun ifadesine göre tercih edilen görüş istikametinde; o sırada Lübnan Dağı'nda az sayıda insan yaşamaktaydı ve bölge sıkıntılıydı. Bu sebeple nüfus yoğunluğu sahil bölgelerinde toplanmaktaydı. Birçok kaçakçı ve intikam düşüncesi içinde bulunan kişi, Merdeîler'in etrafında toplanmıştı ve Kuzey Lübnan'daki *Mârûnîler*le de karışmıştı.¹⁸ Yani Merdeîler ve *Mârûnîler*, aynı bölgede bir arada yaşamış farklı topluluklar olarak karşımıza çıkmıştır.

Merdeîler ile *Mârûnîler*'in aynı topluluk olup olmadıkları meselesini detaylı şekilde tahlil eden Henri Lammens, bu isimlendirmenin aynı topluluğu ifade ettiği görüşüne kabul eden Sem'ânî (ö. 562/1166) ve Elizabeth Craven (ö. 1828) gibi Müslüman ve Hıristiyan yazarların görüşlerine atıfta bulunmaktadır. Bu görüşü benimseyenlerin tezlerini temellendirdikleri gerekçe genellikle onların Hıristiyan olmalarıdır. Zira 7. yüzyılda Lübnan'da ikamet eden tek Hıristiyan topluluğun *Mârûnîler* olduğu bilgisine dayanmaktadırlar. Ayrıca Merdeîler'in, Bilâd-ı Şam için toplanmış askerler oldukları iddiasına da "Bu durumda barış ortamı sağlandığı zaman Lübnan'dan çıkarlardı ama böyle olmadı" şeklinde cevap verirler. Karşıt görüşte olanlar ise iddialarını Merdeîler'in yabancı durumda iken *Mârûnîler*'in yurt sahibi olmalarıyla

¹² Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, 506-507.

¹³ Alexander Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Arif Müfit Mansel (Ankara: Maarif Matbaası, 1943), 1/273.

¹⁴ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 1/16.

¹⁵ Philip K. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 1/286.

¹⁶ Jullius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sükutu*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963), 88.

¹⁷ Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret İşıltan (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970), 38.

¹⁸ Philip K. Hitti, *Târîhu Suriye ve Lübnan ve'l-Filistîn*, çev. George Haddâd - Abdülkerîm Râfîk (Beyrut: Dârü's-Sekâfe, 1958), 2/53.

delillendirirler. Bu görüşü destekleyen bir diğer husus da Merdeîler'in Rum kralların hâkimiyeti altında olmalarıdır.¹⁹

Merdeîler ile Mârûnîler'i aynı olmayan ancak aralarında sevgi bağı olan iki topluluk olarak kabul eden Lammens, Merdeîler'in Lübnan'dan çıkışı sırasında Mârûnîler'in onları takip etmediklerini ve dağlarında kaldıklarını söylemektedir. Bu arada Merdeîler'in büyük bir kısmı ise döndükten sonra eski vatanları olan Bilad-ı Ermen'e yerleştiler.²⁰

Merdeîler'in Mârûnîler'den farklı bir topluluk olduğunu kabul eden Lammens, Cerâcime ile Merdeîler'in aynı topluluk olduğu kanaatini de dile getirmektedir. Ona göre; Merdeîler ile Cerâcime'nin genel durumları ve yaşadıkları yerlerdeki uyuşma, iki grubun aynı topluluk olduğu düşüncesine götürmektedir. Bir inceleme yapıldığı takdirde Cerâcime'nin kökeninin Küçük Asya'ya kadar gittiği görülmektedir. Sonradan Bilad-ı Rum'a gitmişler ve vatanlarına yakın olması sebebiyle Kilikya'ya yerleşmişlerdir.²¹

Mârûnî kelimesinin Süryânice olduğunu ve zammeli okunduğu zaman "Seyyid ve Rab", fethalı okunduğu zaman ise taş kırma aracı olan "balyoz", ağaç kesme aleti olan "balta" ve toprağı karıştırma aleti olan "bel" gibi anlamlara geldiğini söyleyen Duwayhî²², kelimenin kökeni hakkındaki görüşleri de şu şekilde sıralamaktadır:

Süryânilerin görüşü: Roma kilisesinin görüşünü benimseyen Mârûn er-Râhib'e nispet edilirler. Doğu toplumları arasında mezhep ayrılıkları ortaya çıktığı zaman Antakya'da bulunan Avrupalılar bir araya geldiler ve Roma kilisesine tâbi olan iyi bir âlim adama tâbi olmaya karar verdiler. Araştırmaları sonunda seçtikleri Mârûn er-Râhib'i, Papa'nın elçisi olan Kardinal'in yanına getirdiler o da onu Lübnan Dağı ve deniz sahilinde bulunan bölgeye halkı Ya'kûbî öğretilerinden koruması için piskopos olarak atadı. Mârûn, ilerleyip başkanlık makamına yükselince sadece dinî değil dünyevî konularda da Roma kilisesini destekleyen bir güç haline geldi.

M. 931 senesinde İskenderiye kürsüsüne yükselen Saîd b. Bitrîk'e (ö. 328/940) dayanan ikinci görüş: Bu isim, Bizans Devleti'nde bidat çıkararak İsa Mesih'de iki tabiat ve tek irade olduğunu savunan Mârûn er-Râhib'e dayanır. Onun görüşüne tâbi olanlar Mârûnîler olarak adlandırılmıştır. Bu görüş sahipleri Lübnan Dağı'ndaki halkı İsa Mesih'in iki iradesinin olduğu fikrinden döndürmek için çabalar harcamışlardır.

Tarihçi Kardinal Baronius'un görüşü: Antakya sınırındaki bir şehir olan Mârûn'a ya da şöhreti Lübnan Dağı'nın eteklerine kadar yayılmış bir rahip olan Mârûn'a nispet edilen kişilerdir. Kilisesinin rahipleri Asi Nehri civarında ilimleriyle ve güzel dini yaşantılarıyla meşhur olmuşlardır.

Cebraîl b. el-Kalâî'nin görüşü: Antakya Patrik'i Mârûn'dan dolayı bu lakabı almışlardır. Yaşantısından anlaşılacağına göre o, Roma'nın büyük bir şehrine gittiği zaman Roma kürsüsünün/din adamının görüşünü benimsedi ve Antakya'ya döndüğü zaman insanlardan da bu görüşü (iki tabiat iki irade) kabul etmelerini istedi.

Ebu'l-Ferec'in görüşü: Rab konusundaki güzel imanlarından dolayı Rabbâni oluşlarına delalet olarak bu isim verilmiştir.²³

¹⁹ Henri Lammens, *Tesrîhu'l-êbsâr fîmâ yahtavî Lübnân minel-âsâr* (Beyrut: el-Matba'atu'l-Kâşûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'îyyîn, 1913), 2/43.

²⁰ Lammens, *Tesrîhu'l-êbsâr*, 2/44.

²¹ Lammens, *Tesrîhu'l-êbsâr*, 2/47.

²² İstifân al-Duwayhî, *Tarihu't-tâifeti'l-Mârûniyye*, thk. Reşid el-Hûrî eş-Şertûnî (Beyrut: el-Matba'atu'l-Kâşûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'îyyîn, 1890), 13.

²³ Duwayhî, *Tarihu't-tâifeti'l-Mârûniyye*, 8-12.

Tercihe şayan olan görüşe göre; Mârûnîler, kurucusu Aziz Mârûn'a nispet edilen ve V. yüzyıldan itibaren çoğunlukla Lübnan'da yaşayan Hıristiyan bir cemaattir. Âsi nehrinin kıyılarında Antakya Kilisesi'ne bağlı bir rahip olarak münzevi bir hayat yaşayan Aziz Mârûn'un cemaati, monofizitliğe karşı tavır almıştır. İsa'da tek iradenin varlığını kabul etmeleri sebebiyle Doğu kiliselerinden farklı olarak Mârûnîler, Bizans imparatoru ile birlikte hareket etmişlerdir. Bölge kiliseleri arasında yalnız kalan Mârûnîler kendileri açısından güvenli gördükleri Lübnan dağlarına göç etmişlerdir.²⁴

Mârûnîler hakkında kaynaklarda sunulan bilgiler ışığında onların Merdeîler ile aynı topluluk olduğunu kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Âdil İsmail, Merdeîler ile ilgili hazırladığı çalışmada Cerâcime, Merdeîler ve Mârûnîler'in mahiyeti hakkındaki görüşleri detaylı şekilde tahlil etmekte ve sonuç itibarıyla her üç zümrenin de farklı halk kitlelerini ifade ettiğini söylemektedir. Buna göre; Theophanes Merdeîler'i, Yunanca *Mardaïtaï* kelimesiyle ifade etmekte ve onların, Bizans hizmetindeki Hıristiyan askerler olduklarını söylemektedir. Ayrıca onların, Beytül-Makdis ile Kuzey Suriye arasındaki bölgede kalplere korku salan güçlü savaşçılar olduğunu söylemekte ve onları fetihler sırasında güneyden gelen Arap akınlarına karşı "*geçilmez çelik duvar*" (le mur d'airain) olarak nitelemektedir.²⁵ Buna karşın bütün Arap kaynakları üç noktada buluşmaktadır:

-Kitaplarında Merdeîler ifadesi geçmemektedir.

-Abdûlmelik b. Mervân'ın Rum Kayseri ile yaptığı anlaşmanın sebepleri; veba, hastalıklar, ekonomik krizler, Irak ve Arap Yarımadası'ndaki isyanlar gibi dâhili meşguliyetlerdir.

-Cerâcime, paralı asker konumunda bir topluluktur. Bazen Bizans'ın bazen de Arapların saflarında savaşmışlardır. Parayı kim verirse onun yanında yer alırdı.²⁶

Merdeîler ile Cerâcime'nin aynı olduğu bilgisi bu tarihî gerçekler esas alındığında yanlıştır. Arap tarihçiler sadece Cerâcime olarak bahsetmektedirler ve bir kere dahi Merede/Merdeî kelimesini kullanmamaktadırlar. Bu konuda uzman ve belge sahibi olan Theophanes ise aksine her zaman Merdeîler ismini kullanmakta ve Cerâcime ismini kullanmamaktadır. Diğer bir husus da şudur ki; II. Iustinianus, Merdeîler'i Lübnan Dağı'ndan nakletme kararı aldığı zaman eğer onlar Cerâcime olsalardı onları vatanları olan Cürçûme'ye göndermesi gerekirdi. Böylece kendisine tâbi olanları kendi geniş topraklarına dağıttığı için de bir eleştiri ile karşılaşmazdı. Menfaati gereği onları تنها yerlerde değil, devamlı mücadele ettiği Arap sınırına yakın yerlerde tutardı. Lammens'in dediği gibi Cerâcime ile Merdeîler aynı olsaydı, Arap Devleti'nin sınırları içindeki asli vatanları olan Cürçûme'ye göndermesi durumunda Abdûlmelik'in itiraz hakkı olmazdı. Onlar aynı olsalardı o zaman Müslüman halife olan Abdûlmelik, düşmanları olan Hıristiyan topluluğa Bizans Kayserinden daha yumuşak davranır mıydı?²⁷

Diğer bir hata da şudur ki; Merdeîler/Merede, Arapça mütemerrit/isyankâr kelimesinden türememiştir. Merede kelimesi, Ebu'l-Ferec (ö. 685/1286) tarafından sıfat değil de bir halk ismi olan Yunanca *Mardaïtaï* kelimesinin Arapça ve Süryanice kalıbına kısaltma yoluyla aktarılmıştır. Hal böyleyken bazı ansiklopedi, sözlük ve tarih yazarları, doğu bölgesinde Farslarda, Bizans'da ve Emevîler'de peş peşe görülen isyan hareketlerini anlatırken bu kelimeler arasında bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Tarihen sabit bir husustur ki Cerâcime Bizans'a hiç başkaldırmamıştır. O halde nasıl olurda Bizans krallarına başkaldırı anlamında

²⁴ İsmail Taşpınar, "Mârûnîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/71.

²⁵ Âdil İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)* (Beyrut: Dâru'n-Neşr li's-Siyâse ve't-Tarih, 2000), 23.

²⁶ İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*, 42-43.

²⁷ İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*, 121-122.

onlara Merede/Merdeî adı verilir. Ayrıca dillerinin asaletine düşkün olan Yunanlılar nasıl olur da mütemerit anlamını Arapça bir kelimeyle ifade ederler.²⁸

İki Mârûnî Patrik olan Muṭrân Yûsuf el-Debs ile Muṭrân Yûsuf Deryân'dan birincisi Mârûnî asıllı olmasından kaynaklanan hamasetin etkisiyle Mârûnî ile Merede'yi aynı halk olarak kabul eder. Bu noktada Duwayhî ile aynı görüştedir. Muṭrân Deryân ise bunu kabul etmez. Onların ırk, dil ve mezhep olarak farklı iki halk olduklarını görüşünü benimser ve bu konuda Henri Lammens ile aynı görüştedir.²⁹ Ancak Cerâcime ile Merede'nin aynı olduğu konusunda da onunla aynı görüşte değildir.³⁰

Merede/Merdeîler ile Mârûnîler de aynı topluluk değildir. Mârûnîler, Suriye'nin kuzeyindeki Âsi Vadisinden Lübnan'a, Bizans ve Ya'kûbîlerden gördükleri baskılar sonucu peş peşe göç ederek ibadet amacıyla güvenli olması için yüksek ve sarp yerlere yerleştiler. Sonra M. 10. yüzyılda aynı amaçla göçler devam etti ve orada farklı dillerden birçok topluluk bir araya geldi. Tenha ve yüksek yerlerde yerleşen Mârûnîler'in aksine Merdeîler ise Milâdî ilk yüzyıllardan itibaren işlek yollarda ve Bizans yönetiminin mücadele ettiği farklı kesimlerle mücadele etmek için yerleştirildiler. Aynı şekilde iki halkı bir araya getirecek ortak bir payda da yok: Merdeîler Fars lehçelerini konuşurken Mârûnîler Süryanice ve Arapça konuşurlar. Mezhepleri de farklıdır. Ayrıca ırk olarak da Merdeîler Ari ırkından iken Mârûnîler Sâmi, Arami, Süryani ve Arap'tır.

Zaman olarak da farklılık vardır. Merdeîler, II. Justinianus zamanında yaklaşık M. 683 yıllarında Lübnan dağlarından ve komşu bölgelerden Arap devletine uzak olan farklı bölgelere nakledildiler. Aileleriyle birlikte yaklaşık 30 bin, savaşçı olarak ise 12 bin kişiydiler. Mârûnîler ise Lübnan dağlarında ancak M. 8. yüzyılın ikinci yarısında yoğun bir nüfusa sahip oldular.³¹

Netice itibarıyla Âdil İsmail'in Cerâcime, Merdeî/Merede ve Mârûnî topluluklarının farklı halkları temsil ettiği konusunda ortaya koyduğu deliller tutarlı gözükmemektedir. Zira o dönemde Lübnan Dağı'nın birçok topluluk için sığınak haline geldiği şeklindeki bilgiler, Theophanes'in anlatımında Mu'âviye b. Ebû Süfyân ile Abdülmelik b. Mervân'ın Bizans krallarıyla yaptığı anlaşmaların sebepleri ile tarihlerin, İslâm tarihindeki anlatımlardan farklılık göstermesi gibi hususlar, Mârûnîler'in yanı sıra Cerâcime ile Merdeîler'in de farklı topluluklar oldukları tezini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ın Bizans İmparatoru ile mücadelesi Theophanes tarafından M. 676 yılı olayları arasında, Abdülmelik b. Mervân'ın dönemin Bizans İmparatoru ile olan mücadelesi de M. 683 yılı olayları arasında zikredilmektedir. Buna karşın birinci olay İslâm tarihi kaynaklarında, henüz Mu'âviye b. Ebû Süfyân halife olmadan Ali b. Ebû Tâlip (ö. 40/660) ile olan mücadelesi esnasında yani M. 656-661 yılları arasında, ikinci olay ise M. 688 yılında zikredilmektedir.³² Dolayısıyla Cerâcime ve Merdeîler'in, Lübnan Dağı bölgesinde ikamet eden ve Bizans ile iş birliği yapan farklı halklar oldukları bilgisinin daha tutarlı olacağı kanaatindeyiz.

2.Tarihî Süreçteki Roller

İslâm tarihi kaynaklarında takdim edilen bilgilere göre Müslümanlar ile Cerâcime'nin ilk teması Hz. Ömer zamanında (13/634-24/644) gerçekleşti. Buna göre; Hz. Ömer zamanında fetih faaliyetleri kapsamında Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639) Antakya'yı fethettiği zaman buradaki yurtlarını terk etmeyen Cerâcime, yaşadıkları güvenlik kaygısı sebebiyle Rumlara

²⁸ İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*, 130-132.

²⁹ İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*, 18.

³⁰ Deryân, *el-Berâhinü'r-râhine*, 88-89.

³¹ İsmail, *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*, 139-147.

³² İslâm tarihi kaynaklarındaki bilgiler, bir sonraki bölümde detaylı şekilde ele alınmaktadır.

sığındılar. Bu durum, Müslümanlar tarafından çok fark edilmedi. Ancak ilerleyen süreç içerisinde Antakya halkının antlaşmayı bozması üzerine Ebû Ubeyde, Habîb b. Mesleme (ö. 42/662) komutasında onların üzerine ikinci bir ordu gönderdi. Bu sırada Cerâcime, Habîb b. Mesleme ile savaşmak istemedi ve sulh yapmayı talep etti. Yapılan antlaşmaya göre:

-Cerâcime, Müslümanlar için yardımcı kuvvet olacak, cephanelik görevi görecekler ve Lökkâm Dağı'nda onlar için gözcü kuvvet görevini icra edecekler.

-Buna karşın onlardan cizye alınmayacak.

-Müslümanların yanında savaşa girdikleri zaman, öldürdükleri düşman askerlerinin eşyaları kendilerine ait olacak.

-Onlarla birlikte yurtlarında yaşayan tacirler, ücretli çalışanlar ve onlara tâbi olanlar da bu antlaşmaya dâhil olacak.³³

Cerâcime, Müslümanlarla antlaşma yapmış olmakla birlikte her zaman güven vermeyen bir topluluk olmuştur. Çünkü Müslüman valilerle irtibatlarında yer yer doğru tavırlar sergilemekle birlikte bazen Rumlarla haberleşerek onlara yardım da etmişlerdir.³⁴

Emevîler Dönemi'nde Cerâcime, Bizans ile Emevîler arasında Bizans'ın lehine sınır güvenliğini sağlayan bir kuvvet olarak görev yaptı.³⁵ Emevîler döneminin başından sonuna kadar Bizans ile savaş ve diplomasi alanında birçok gelişme yaşandı. Bu bağlamda yaz ve kış seferleri, İstanbul'un fetih girişimi gibi gelişmelerden bahsetmek mümkündür.³⁶ Yine İslâm tarihi kaynaklarında bildirildiğine göre Mu'âviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ali ile arasında geçen hilafet mücadelesini fırsat bilen Bizans kralının saldırı hazırlığında olduğunu öğrendiği zaman ona şöyle bir mektup yazdı: "Eğer bu karardan vazgeçmez ve yurduna dönmezsen amcamın oğluyla sulh yapar ve senin üzerine yürürüz. Ardından seni tüm şehirlerinden çıkarır ve dünyayı dar ederiz." Bunun üzerine Bizans kralı korktu ve onunla antlaşma yaptı.³⁷

İslâm tarihi kaynaklarında Emevîler ile Rumların Cerâcime ile irtibatlı olarak karşı karşıya gelmesi hususunda anlatılan bir diğer olay ise Abdülmelik b. Mervân zamanında oldu. Zira Mervân b. Hakem'in (65/684-66/685) ölümüyle başlayan süreçte Emevîler birçok iç sorunla karşı karşıya kalmıştı. Bir taraftan 'Amr b. Sa'îd (ö. 70/690) ile yaşanan hanedan içi çatışma, diğer taraftan da hilafetini ilan eden Abdullah b. Zübeyr (ö. 72/692) ile yaşanan rekabet, Abdülmelik b. Mervân'ı fazlasıyla meşgul etmekteydi. Buna göre; 69/688 yılında Abdülmelik b. Mervân'ın iç sorunlar çerçevesinde 'Amr b. Sa'îd ile uğraştığı sırada Lökkâm Dağı'ndaki şehir komutanlarından birisi başkaldırdı ve aralarında Cerâcime, Arap olmayan Iraklılar, Müslümanların kaçan köleleri ve başka insanların da katıldığı topluluk, Lübnan Dağına kadar yürüdü. Böyle bir ortamda mecbur kalan Abdülmelik, bu isyancıların liderine adamlar gönderdi ve haftalık bin dinar vermek şartıyla antlaşma yaptı.³⁸ Kuşkusuz bunda Bizans'ın da rolü bulunmaktaydı. Zira Rum Kralı Iustinianus, Emevî Halifesi Abdülmelik'i razı etmek için

³³ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 160; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1995), 2/123; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/326; Bağdadi, *Merasedü'l-ittıla'*, 1/324.

³⁴ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 160.

³⁵ Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, 1/286; Fayda, "Cerâcime", 7/389.

³⁶ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1997), 11/421; Casim Avcı, "Emevîler Döneminde Bizans İmparatorluğu ile Diplomatik İlişkiler", *Beşinci Uluslar Arası Orta Doğu Semineri: İslamiyet'in Doğuşundan Osmanlı İdaresine Kadar Orta Doğu (Şam 2-4 Kasım 2010)*, 2012, 90.

³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 11/400, 420.

³⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 160-161; Ebu'l-Kâsım Ali İbnü'l-Hasen b. Hibetullah İbn 'Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, thk. 'Amr b. Garâme el-'Amravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 20/145; Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 2/123; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/361.

Cerâcime'den 12.000 savaşçı almıştı.³⁹ Ancak durum sakinleştikten ve birlik sağlandıktan sonra Abdülmelik, Sühaym b. Muhâcir'i⁴⁰ tebdil-i kıyafet ile onun yanına gönderdi. Sühaym onun yanına gizlice ulaştığı zaman samimi tavırlar sergiledi ve Abdülmelik'i kötiledi. Böylece onun güvenini kazandı. Ardından ummadıkları bir anda onlara baskın yaptı. Böylece hem bu isyancı hem de ona destek olan birçok Bizans askeri öldürüldü. Bu sırada Cerâcime'den de çok sayıda kişi öldürüldü. Sağ kalanlara ise emân verildi.⁴¹

Velîd b. Abdülmelik (87/705-97/715) zamanında 89/708 yılında Bizans ile işbirliği yapan Cerâcime ve İskenderun ile Rûsis'den⁴² gelen Rumlar bir araya geldiler. Bunun üzerine Velîd b. Abdülmelik, kardeşi Mesleme b. Abdülmelik'i (ö. 121/739) onların üzerine gönderdi. Mesleme komutasındaki ordu, orayı fethetti ve onlarla şu şartları taşıyan antlaşmayı yaptı:

-Bu topluluklar, Şam topraklarında diledikleri yere gidebilecekler.

-Askerlerinden her birine 8 dinar, ailelerine ise buğday ve zeytinyağı gibi yiyecek verilecek.

-Kadınları ve çocukları, Hıristiyanlıktan ayrılmaya mecbur bırakılmayacak ve Müslüman kıyafeti giymeyecek.

-Kendilerinden ve ailelerinden cizye alınmayacak.

-Müslümanların yanında savaşmaları durumunda düşmandan elde ettikleri eşyalar onların olacak.

-Onların zengin olanlarından ve tacirlerinden de Müslümanların mallarından alınan gibi alınacak.⁴³

Bu süreçten sonra Cerâcime'nin Müslümanlarla birlikte hareket ettiğine dair kayıtlara rastlanmaktadır. Nitekim Bilâd-ı Rum kalelerinden olan Mûre Kalesi, Rumlar tarafından Hişâm b. Abdülmelik'in (106/724-126/743) elçisine Lökkâm yolundaki el-Akabetü'l-Beyzâ'da barış teklifinde bulunduğu zaman onun tarafından inşa ettirilmiş ve silahlı Müslümanlarla doldurulmuştu. Buraya yerleştirilen 40 kişinin yanında Cerâcime'den de bir grup da bulunmaktaydı.⁴⁴

Cerâcime, Abbâsîler döneminde de ilk dönemlerde zaman zaman sorun teşkil etmekle birlikte ilerleyen süreçte Müslüman toplum içindeki yaşamlarını sürdürdüler. Nitekim ikinci Abbâsî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr (137/754-158/775), Lübnan'da Cerâcime'nin ikâmet ettikleri yerlere komşu olan ıssız bölgelere bazı aşiretleri yerleştirdi. Bundaki amacı, Dımaşk ile Beyrut arasında yolculara saldırmakta olan Cerâcime'yi kontrol altında tutmaktı.⁴⁵

Halife Vâsik-Billâh (228/842-232/847) zamanında Cerâcime bazı ayrıcalıklar elde etmiş ve bazı valilerin aksi yöndeki taleplerine rağmen halife onlardan cizye alınmamasını emretmiştir. Ancak Mütevekkil-Alellah (233/847-247/861) zamanında onlardan tekrar cizye alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte silah deposu vs. hizmetlerinden faydalanılanlara da yiyecek verilmiştir.⁴⁶

³⁹ Kürd Ali, *Hıtatü's-Şam*, 1/30, 84, 118.

⁴⁰ Sühaym İbnü'l-Muhâcir, Trablus sakinlerindedir. Abdülmelik b. Mervân döneminde oranın yönetimine atanmıştır. Velîd tarafından da deniz gazveleriyle görevlendirilmiştir. (İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 20/144.)

⁴¹ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/361.

⁴² Antakya ile Tarsus arasında bir yerleşim yeridir. Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 3/83.

⁴³ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 161.

⁴⁴ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 167; Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 5/221.

⁴⁵ Kürd Ali, *Hıtatü's-Şam*, 1/30, 84.

⁴⁶ Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, 162.

Netice itibariyle Cerâcime, Hz. Ömer dönemi fetih hareketlerinden itibaren İslâm dünyası ile ilişki halinde olan bir topluluktur. Lübnan Dağları'nın zor coğrafi şekilleri sebebiyle ulaşılması zor bölgelerde oturmanın avantajıyla hareket eden bu halk kitlesi özellikle Emevîler döneminde Bizans ile yürütülen savaş ve diplomasi faaliyetlerinde etkin rol oynamış ve iki devlet arasında Bizans lehine âdeta bir sınır muhafız birliği gibi görev icra etmiştir. Müslümanların iç sorunlarla meşgul oldukları dönemlerde Bizans'ın elinde bir koz olarak duran ve yeri geldikçe kullanılan bu zümre, Abdülmelik b. Mervân döneminde iç muhalefet unsurlarına karşı büyük ölçüde galibiyet elde edildikten sonra daha rahat mücadele edilir hale gelmiş ve özellikle Abbâsîler döneminde İslâm Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmiştir.

Sonuç

İlk dönem Müslüman tarihçiler ile Hıristiyan tarihçilerin nakilci anlayışa dayalı genel yaklaşımları sonucu Müslümanlar ile Bizans arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynayan Cerâcime ya da Merdeîler hakkında ilk etapta Belâzurî ve Theophanes referanslı bilgiler üzerinden gidilmiştir. Ancak zamanla her iki kesimde de tarihte araştırma ve analiz yöntemini benimseyen tarihçilerin ortaya çıkmalarıyla birlikte Cerâcime, Merdeîler ve Mârûnîler'in orijinleri hakkındaki tartışmalar da belirmeye başlamıştır.

Genel itibariyle Mârûnîler'in farklı bir zümre oldukları konusunda zikre değer bir ihtilaf yok iken Cerâcime ile Merdeîler'in aynı ya da farklı oldukları konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda özellikle Lammens tarafından detaylı değerlendirmeler sonucu ortaya atılan Cerâcime ve Merdeîler'in aynı olduğu yönündeki tez kuvvet kazanmıştır. Ancak bu konuya hasredilmiş bir çalışma yapan Âdil İsmail'in hararetle savunduğu ve bu zümrelerin farklı halk yığınlarını temsil ettiğine dair ortaya attığı tez ve bu minvalde sunduğu gerekçeler ikna edici gözükmemektedir. Zira iki yetkin tarihçi olan Belâzurî ve Theophanes'in eserlerinde sundukları bilgiler her ne kadar genel itibariyle benzerlikler arz etse de kelimelerin kökeni ve anlam özellikleri, olayların muhtevası ve tarihleri gibi hususlarda çalışmada zikredilen deliller, her üç ismin de farklı toplulukları ifade ettiği kanaatini güçlendirmektedir. Kanaatimizce Lübnan bölgesinde yaşayan ve Bizans ile iyi ilişkiler kurmuş olan birçok halk zümresinin faaliyetleri onların aynı topluluk oldukları izlenimine sebep olmuştur.

Cerâcime'nin İslâm Devleti ile olan ilişkisi ise Hz. Ömer döneminden itibaren ele alındığı zaman genel itibariyle olumsuz bir seyir takip etmiştir. Özellikle Emevîler döneminde Emevîlerin ilerleyişini durdurmak ve sınırda oyalamak amacıyla Bizans tarafından kullanılan paralı birlikler olarak göze çarpmaktadır. Ancak Emevî iktidarının içeride kontrolü ele almasıyla başlayan süreçte Cerâcime etkisini zamanla kaybetmeye ve İslâm Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmeye başlamıştır. Abbâsîler döneminde ise tamamen İslâm Devleti'nin kontrolünde bir azınlık statüsüne girmişlerdir.

Son olarak tarihten ders çıkarma ve geleceğe dair sağlıklı çıkarımlarda bulunma noktasında şunu da ifade etmek gerekir ki; bir devlet iç bünyesinde birliği sağlayamaz ve dağınık bir toplum görüntüsü arz ederse başka devletlerin özellikle paramiliter unsurları tarafından daimen rahatsız edilen ve engellenen bir siyasetle karşı karşıya kalır. Bu sebeple dış müdahalelere karşı daha güçlü bir şekilde karşı koyabilmek için öncelikle içeride birlik ve bütünlüğün sağlanmasına özen gösterilmelidir. Böylece devamlı muhtemel bir saldırının korkusuyla beklemek ve taviz içerikli antlaşmalar yapmak yerine sınır ötesi güvenlik önlemleri alma imkânına da kavuşulmuş olacaktır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Avcı, Casim. "Emeviler Döneminde Bizans İmparatorluğu ile Diplomatik İlişkiler". *Beşinci Uluslar Arası Orta Doğu Semineri: İslamiyet'in Doğuşundan Osmanlı İdaresine Kadar Orta Doğu (Şam 2-4 Kasım 2010)*. 89-100, 2012.
- Bağdâdî, Safiyü'd-din Abdü'l-mü'min b. Abdü'l-hak. *Merasidü'l-ittıla' alâ esmai'l-emkine ve'l-bika'*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1998.
- Deryân, Muṭrân Yûsuf. *el-Berâhinü'r-râhine fî asli'l-merede ve'l-cerâcime ve'l-mevârine*. Dâru Ken'an, 1984.
- Duwayhî, İstifân. *Tarihu't-tâifeti'l-Mârûniyye*. thk. Reşîd el-Hürî eş-Şertûnî. Beyrut: el-Maṭba'atu'l-Kâşûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'iyî, 1890.
- Fayda, Mustafa. "Cerâcime". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/389-390. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Hamevî, Yâkût. *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 2. Basım, 1995.
- Hitti, Philip K. *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Hitti, Philip K. *Târîhu Suriye ve Lübnan ve'l-Filistîn*. çev. George Haddâd, Abdülkerîm Râfîk. Beyrut: Dârü's-Şekâfe, 1958.
- Honigmann, Ernst. *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. çev. Fikret Işıltan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- İbn 'Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali İbnü'l-Hasen b. Hibetullah. *Târîhu Dimaşk*. thk. 'Amr b. Garâme el-'Amravî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1997.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târîh*. thk. Ömer Abdusselam Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1997.
- İsmail, Âdil. *el-Merdâiyyûn (el-Merede)*. Beyrut: Dâru'n-Neşr li's-Siyâse ve't-Tarîh, 2000.
- Kürd Ali, Muhammed b. Abdürrezzâk b. Muhammed. *Hiṭaṭü's-Şâm*. 6 Cilt. Dimaşk: Mektebetü'n-Nûrî, 3. Basım, 1983.
- Lammens, Henri. *Tesrîhu'l-ebşâr fîmâ yehtavî Lübnân minel-âsâr*. 2 Cilt. Beyrut: el-Maṭba'atu'l-Kâşûlîkiyye li'l-Âbâi'l-Yesû'iyî, 1913.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1989.
- Salih b. Yahyâ. *Kitabu Târîh-i Beyrut*. thk. Luvîs Şeyho. Beyrut: el-Maṭba'atu'l-Kâşûlîkiyye, 2. Basım, 1927.
- Taşpınar, İsmail. "Mârûniler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/71-72. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Theophanes. *The Chronicle of Theophanes Confessor*. çev. Cyril Mango - Roger Scott. Birleşik Krallık: Clarendon Press. Oxford, 1997.
- Vasiliev, Alexander. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Arif Müfit Mansel. Ankara: Maarif Matbaası, 1943.
- Wellhausen, Jullius. *Arap Devleti ve Sükutu*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzâk el-Hüseynî. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*. thk. Komisyon. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, ts.